

GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

Class No.

Book No.

N. L. 34.

MGIPC—81—19 LNL/02—27-2-63—100,000.

P
611
S483

GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY
CALCUTTA

This book was taken from the Library on the date last stamped. A late fee of 6 nP will be charged for each day the book is kept beyond a month.

N. L. 44.

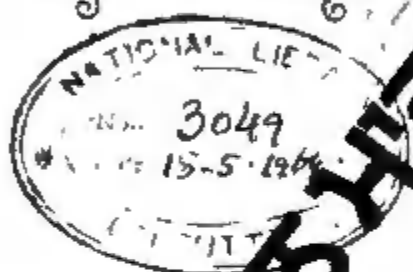
MGPL--SI-JU & NL/62-11-12-62 - \$0,000.

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਯੋਗ

ਸਭ ਹੋਰ ਗਾਇਕੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲੜੀ

ਸੰਬੰਧ ੧੪੯

ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ

ਲੇਖਕ—

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ

ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ

M. Ec. Ph. D. O.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ—

ਭਾਈ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਚੈਂਡਾ ਸਨੜ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ

ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਝੀ ਸੇਵਾ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ

ਕਿਸੇ

ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ

ਜਿਸਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀਰ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀਰਕ ਭੋਜਨ ਅੰਨ ਜਲ ਆਦਿ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਨਸਕ, ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਅਰਥਾਤ ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਉੱਤਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀਰਕ ਭੋਜਨ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰ-ਰੋਗੀ ਹੋਕੇ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਮਾਨਸਕ ਭੋਜਨ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਾ ਮੁਰਬਾਕੇ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਸ੍ਰੀਰਕ ਭੋਜਨ ਦੀ ਤਰਾਂ ਹੀ ਮਾਨਸਕ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਭੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਲਥਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਸੰਗ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇਸਤੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਮ ਸਤਸੰਗ ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਦੇਸ਼ ਫਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲੜੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਪੰਜਾਬ) ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੀ ਉੱਤਮ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੰਗਵਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਹ ਹੈ:-

ਭਾਈ ਲਾਡ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਸਨਜ਼ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ
ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਭ ਹੋਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਸਰੀਰਹੁ ਭਾਲਨਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਇ
ਨਾਮੁ ਨ ਲਹੈ ਵੇਗਾਰਿ ਦੁਖ ਪਾਇ॥

ਸ੍ਰੀਮਤ ਜਾਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਲਗੀ ਨੰਬਰ ੧੪੯

ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ

ਮੁਜਿਸ ਵਿਚ

ਸਰੀਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਅ ਅੱਖਾਂ, ਚੰਨ, ਨੱਕ, ਰਸਨਾ,
ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰਣ ਗਿਆਨ ਅਰਥੇ ਇੰਦ੍ਰਿਅ
ਸਰੀਰ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੇਵਾ ਦਾਰ,
ਬੁੱਧੀ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਮੰਤ੍ਰੀ, ਸ੍ਰੀਦ੍ਰੁਤਾ
ਕਸ਼ੀਦ੍ਰੁਤਾ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ, ਦਸਤਾ ਹੈ॥

++ ਲੇਖਕ ++

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸ੍ਰੀਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ,

M. SC. D. PH. D.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ

ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ

ਭਰਨ ਤਾਰਨ (ਪੰਜਾਬ)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ

ਭੋਟਾ ਦਸ ਆਡੇ

੧ ਚ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ਦਿ॥

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

“ਸਰੀਰੁ ਭਾਲਨਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਇ ਹੋ।
ਨਾਮੁ ਨ ਲਰੈ ਬੇਗੁਨਿ ਸੁਖ ਪਾਇ॥”

ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ, ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਖੀਲਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਤੇ “ਲਾਗਾ ਹਰਿਨਾਮੁ ਅਖਟ ਹੈ” ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮੁ ਹੀ ਨਾ ਨਿਬੰਧਨ ਵਾਲਾ ਲਾਹਾ ਹੈ ਅਰ “ਐਸੀ ਵਸਤੁ ਵਿਸਾਹੀਐ ਜਸੀ ਨਿਸਹੈ ਨਾਲ” ਨਾਲ ਨਿਭਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਨਾਮੁ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸਾਂ ਵਿਹਾਬਨਾਂ ਹੋਜਿਹਾ ਤਿ ਆਖਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ “ਅਵਰੁ ਕਾਜ ਭੇਰੈ ਕਿਤੇ ਨ ਕਾਮ॥ ਮਿਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੁਜ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ॥” ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ “ਇਹੁ ਤਨ ਹਟਤੀ ਮਨ ਵਲਜਾਰਾ॥” ਹੈ॥ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭਾਲ ਖੋਜ ਕੀਤੀਆਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮੁ ਕੀਹ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕ ਜੇ ਨਾਉਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅੰਗ ਪਤੰਜਲ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜਿਸ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ; ਤੇ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ

(੮)

ਵਿਚਲੇ ਦਾ ਹੈ; ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਤਤਨ ਪ੍ਰਚਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥ ਉਹ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਚਖ ਸੋ
ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਬਦਲ ਜਦ ਵਸੇ ਪਾਈਏ
ਤਾਂ ਅਪੰਨ ਅਪਨੂੰ ਸਮਝੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਦਾ ਜਾਣੇ ਯੋਗੀ
ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੈਨਿਕ ਹੀ 'ਨਾਮੁ'
ਸਬਦ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਨਾਲ ਸੁਹਨ ਕਰਾਇਆ
ਅਰਥਾਤ ਨਾਮੁ ਉਸ ਸੁਰਤ ਵੀਤੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹੈ
ਜਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਵ (General sense) ਵਿਖੇ
ਸੋਚ (Consciousness) ਨਾਂ ਸੰਬੰਧਨ
ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਸਲ ਵਿਚ ॥

ਇਸ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ (ਗੁਣਨ ਕਰਨਾ) ਦੀ ਬੋਧ
ਭਾਲ ਤਿੰਨ ਭਾਂਤ ਦੀ ਹੈ:—ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਅਨੁਸਾਰਿਣੀ,
ਸਾਂਖ ਮਤ ਪ੍ਰਾਣਿਣੀ ਤਥਾ ਲੋਕਿਕ ਭਾਵੀ—
ਸੋ ਇਕ ਤਾਂ ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਰਸਤੇ ਇਸਨੂੰ ਭਾਲਦੇ
ਹਨ; ਕਿੰਤੂ ਇਕ ੨ ਚੜ੍ਹ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਕਰਦੇ ਵਿਖੇ ਕਿਤ-
ਨੀਆਂ ਘਾਟੀ ਘਾਲਕੇ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਹਿਰਕਾਲ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ
ਵਿਚਲੇ ਹੀ ਸ਼ਾਯਦ ਜਯੋਂ ਥਾ ਭਯੋਂ ਕਾਰਜ ਸਾਧ ਸਕਦੇ
ਹਨ ॥

ਪਰ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਸਾਂਖ ਮਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਇਸ
ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਦਾ ਸੁਖੇਲਾ ਰਸਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ
ਧੰਦਾ ਵਿਚ ਭੀ ਕਾਠਿਨ ਹੀ ਹੈ; ਕਸੌਥ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚਚਨਾਂ
ਦੇ ਮੁੱਲ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਾਣਿਣੀ ਪ੍ਰਚਖ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰੇ ਉਤਪੰਨ
ਹੋਏ, ਤੇਤੀ ਤਾਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕੰਵਲ ਸਮਝਦੀ ਹੀਤੀ

(ਸ)

ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਥਨਾਂ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਜੀਤ ਸਮਥਨਾਂ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਮਤ ਦਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸਮਥਨਾਂ ਹੀ ਭਾਰਾ ਕਠਿਨ ਤੇ ਚੰਘੇ ਸਜਾਏ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ; ਫੇਰ ਕਾਰਜ ਭਾਵੀ (Practically) ਸੂਰਤ ਵਿਖੇ ਇਕ ੨ ਤੌਰ ਦੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਤਾਂ ਮਹਾਂਨ ਦੁਰਘਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥

ਅਰੁ ਉਪ੍ਰੰਤ ਜਗ ਬੀਤੀ ਨਾਲੋਂ ਹੱਥ ਬੀਤੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—ਤੇ ਉਂਕਿ ਯੋਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੁੜਕੇ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਂਖ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਾਂ ਰਿਖੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਤ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਏਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਮਾਰਗ ਜੋ ਖੋਜਦਾ ਤੀ ਆ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਸ਼ਜ ਹੀ ਅਧਿਕ ਸੁਖੇਨ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਰੋਂਕਿ ਇਹ ਮਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਵਰਤਾਏ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਏਸੇ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਲੈਕੇ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਰੀਰਿਕ ਰਜਾਨ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਵਜੋਂ ਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਵਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਤਿੰਨ ਰੁਕਨ ਹਨ :-

ਰਜਾਨ, ਇੱਛਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਅਰੁ ਕਾਰਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਸਤ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤ ਰਜਾਨ ਚੇਨਾਂ ਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਹੋਣੂ ਰਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ

(ਹ)

ਸਰੀਰਕ ਭਾਗ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਪੂਰ ਪਟਲ ਪੈਣ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਕੁਝੋਂਕਿ ਗਿਆਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ਵਸਤੂ ਹੈ; ਕਿੰਤੂ ਏਨਾਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਿਰਤਤਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ (*Consciousness*) ਵੱਲੋਂ ਵੱਸਿਆਂ ਰਹਿਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾ ਕਾਰਜ ਨਿਬਾਹਕ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨ ਵਸ਼ ਹੋਇਆ ਏਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ, ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਣਿਆਂ ਭੋਗਾਂ ਪਿਛੇ ਡਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

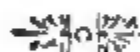
ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਏਨਾਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਏਸ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਏਸ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੂਲਕ ਗਿਆਨ (ਅਗਿਆਨ) ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆਨ ਸਿੱਧੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਪ੍ਰਗਟਵਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਬਹਾਨੇ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਪੂਰ ਵਿਦਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਕੀਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਰਜਾ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਸਫ਼ੀ ਕੀਹ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਖਸਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਮਹਾ-
ਤਮੀ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਉਲਥਾਕੇ ਅਸੀਂ ਏਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਟੀ ਕੋਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਆਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਚਾਲ ਜਾਂ ਏਸੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਕੋਰਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲਿਖਿਤ ਲਈ ਕੁਝ ਘਟ ਵਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸ਼ੁਭਾਸ਼ੀ, ਭਖੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਯੋਗੀ ਨਾਲ

(ਕ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਗੰਥ ਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ (**Sense**) ਨੂੰ
ਬਹਰ ਹਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਪ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਸ. ਨੂੰ
ਸੋ ਏਸ ਫਿਲਸਫਾਨੀ (**Philosophical**) ਗਾ
ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕੇ ਪਾਠਕ ਨਨ ਲਾਗ ਉਠਾਨ ਤਥਾ ਲੇਖਕ
ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਨਗੇ ॥

ਤਦਨਤਾਰਨ	}	ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਅਭਿਲਾਸ,
(ਪੰਜਾਬ)		ਸਿਤ ਸਿੰਘੂਰਣ ਸਿੰਘ
੧ ਸਾਮ੍ਹ ੧੯੮੬		

ਅਕਾਲ ਦੇਵਤੰਗ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿੱਚ
ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਮੈਨੇਜਰ ਡੇ
ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਛਪਿਆ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਤ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਸਿ ਕਰਿ
ਵਿਤੀਆਂ ਨਹਿ ਤਿਸੇ ਤਾਜਾ ॥

ਜੀਵਆਤਮਾ ਦੇ ਏਸ ਪਸਿਧ ਨਗਰ ਦੇ ਪੰਜ ਦੁਆਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸਦੀ ਆਤਿ ਜਾਈ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਉਫਤਾਰੇ ਧਾਵੇ ਦਾ ਉਤਰ ਛੇ ਏਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਨਣਾ, ਜਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਸੇ ਭਾਂਤ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅੰਦਰਲੀ (ਮਾਨਸਿਕ) ਸਕਤੀ ਅਗੇ ਏਨਾਂ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਨ ਹਾਲੀਆਂ ਸਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹੇਲਾ ਬਾਝੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਏਨਾਂ ਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ—

੧. ਚੱਠਕ ਦੁਆਰ, ੨. ਨੇੜ ਦੁਆਰ, ੩. ਮੁਖ ਦੁਆਰ,
੪. ਨਸਾ ਦੁਆਰ ਅਤੇ ੫. ਸਮਰਸ ਦੁਆਰ ਹਨ।

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ

ਖੋਪੜੇ ਦਾ ਹਾਥੀ ਦੰਦਾ ਮੱਧਲ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਭਾਂਵੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਅਪਣੇ ਚਾਰੇ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਏਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਬਾਹਰਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੰਦਰ ਪੈ ਸਕੇ। ਪਰ ਪੰਜਵਾਂ ਦਰ ਜਿਸ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਬਿਅੰਤ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਹਰ ਇਕ ਅੰਗਏ ਉਪਰ ਅਪਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦੁਆਰ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇੰਦ੍ਰ ਦੁਆਰ (The organs of the senses) ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ—ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਤੁਢਾ (ਖੋਲੜੀ) ਅੰਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਨਣ, ਤੱਕਣ, ਸੁੰਘਣ, ਚੁੱਖਣ ਅਤੇ ਫੌਹਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਏਨਾਂ) ਰਸਤਿਆਂ ਬਾਣੀਂ ਜੀਵ ਬਾਹਰਲੀ ਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰਗੀ ਅਨੁਭਵਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝੀਆਂ ਰਖਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਅੰਤ੍ਰਪਤ ਜੀਵ ਬਹੁਤ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਕੇਹੇ ਪਸਾਰੇ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਯਮੀ ਮਹੱਤ-ਖੋਲ੍ਹਾ ਭੁੱਲਾ-ਹਵੇਂ ਵਧਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰਾਂ

ਬਹੁਤ ਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਜੀਰਕ-ਪ੍ਰਾਪਤ (ਇਹ) ਜੀਵ ਵਾਹ ਲਗੇ ਤਾਂ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲੋਂ ਹੀ ਬੰਦ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਅਥੇ ਅਜੇ ਧੁੰਦ ਨਹੀਂ ਫਿਰੀ ਤੇ ਕੰਨ ਬਪਜੇਂ ਹੀਣੇ ਹਨ; ਹੱਥ ਕੁਲੇ ੨ ਤੇ ਨਾਸਾਂ ਚੌਖਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸਨਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹ (ਜੁਆਨ) ਅਪਣੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਤਰਾਂ ਵਾ ਸਾਧ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੀਕੂੰ ਕਾਰੀਗਰ ਘੜੀਏ ਪਤਲੀ ਤੇ ਨਾਜਕ ਜੇਹੀ ਛਾਪ ਦੇ ਬਰੀਕ ਛੇਕ ਵਿਚੋਂ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਪਰਬਤ ਜਾਂ ਪੱਗ ਵੱਸੋਂ ਵਾਲੇ ਨਗਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ (ਓਸ ਵਿਚ) ਪੈਦਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਖਸਖਾਸ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿੱਕੇ ਜੇਹੇ ਓਸਦੇ ਛੇਕ ਵਿਚ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਤ ਅਕਾਸੀ ਚਿਤ੍ਰ ਦੀ ਸਮਾਈ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਅਸੀਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਪੁਰ ਨਿਘਾ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ—

੧. ਇਹ ਇੰਦ੍ਰ ਸਰੀਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਸਵ ਲੋੜਾਂ ਦੇ
(Animal wants of the body)
(ਸਾਹਜ) ਸੰਵਾਦਤ ਹਨ।
੨. ਬੁਧੀ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਇਹ ਅੰਤੀਵੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹਨ।
੩. ਉਦਯ, ਦੁਸ਼ੁਦਯਾ ਦੇ ਕਯਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲਈ ਇਹ
(ਅਭੀਯਾ) ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਮੈਂ ਹਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੀਨ ਹਾਰੀ ਸਾਰੀਰਿਕ ।
 ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਭਾਂਡੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜੋ
 ਅਸਾਤ੍ਰਾਂ ਸਦਾਚਾਰੀ ਸੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਜੁਲੀ
 ਪ੍ਰਵਰਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ-ਭੀ ਵਰਨਨ ਕਰਾਂਗਾ; ਪਰ ਬਹੁਤ
 ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਸ਼ੀ ਗੋਚਰ
 ਕਰਾਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਾਂ
 ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ ।

(੧) ਅੱਖ.

ਲੋ ਫੇਰ ਅੱਖ ਦੀ ਸਾਬਤ ਹੀ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਥਮੇ ਆਖਣਾ
 ਜਾ ਦਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਦਿਆਂ ਵਿਸ਼ੇਖ ਅਧਿਕਾਰਾਂ (ਹੱਕ)
 ਵਿਚੋਂ (ਏਸਤ) ਇਕ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭੀ ਹੋ,
 ਜਿਹਦੇ ਬਾਰਣ ਅੰਹਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਲਿਓ !
 ਅਖੀਆਂ ਵਤੀ ਨਾਮਤ ਹਨ” ਬਹੁਤਿਆਂ ਸਨੌਰਾਂ ਦੀਆਂ
 ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ
 ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀਆਂ,
 ਜੀਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਜਨੌਰ ਸਤਾਰਾ ਮਛੀਆਂ (Star fishes)
 ਦੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹਨੇਰੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਹੀ ਥੋੜੀ
 ਲੋ ਪਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੱਧ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ
 ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਦੇ ।

ਮੈਂ ਏਨਾ-ਗਸਾਨ ਦਿਆਂ ਸੁਰੰਸੀਡ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ
 ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਏਤ ਬੰਨਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ; ਪਰ ਹਾਲੀ

ਇਹੋ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸੱਕਦਾ, ਕਿ ਜੀਵ-ਜੀਵ
ਤੇ ਅਪ੍ਰਿਥਿਕਿ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਨੇਕਿ 'ਵਿਨਾਂ'
ਹੀਂ ਦੁਆ ਨੂੰ ਸਾਧਨ (ਕਾਬੂ) ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇਵੇਂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਦਮਚਾਲੀ ਪਸਾ ਕਦਮਚਿਤ ਭੀ
ਅਪ੍ਰਿਥਿਕਿ ਲੜਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਚੇ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਇਕ
ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ 'ਨਿਨੀ' ਵਧ
ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਰਜੇ ਦਾ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਗੁੜਾ ਪਿਆਰ ਤੇ
ਪਸਾ ਵਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਮਹਿਤ ਰਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੇ,
ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧਦੇ ਰਜੇ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਾਧਾ ਹੋਇਆ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਸਾ ਇਕ ਮੁੱਠ-ਸੁਖੀ ॥ ਅਸਾਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ
ਦੇਹ ਬਾਧਤ ਕਿ ਅਨਖਾ ਡਰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ
ਮਸੀਂ ਸਦਾ ਅਜੇਹੀਆਂ ਟੱਲਾਂ ਕਥਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵੱਲੋਂ 'ਬੇ ਪ੍ਰਵਾਹੀ'
ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨਾ ਭੁਲੇ ਹੋ ਅਰ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦਮਨ
ਕਰ : ਨਮਲ ਬੁਧੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਵਧਕੇ)
ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਇਉਂ ਨਹੀਂ
ਹੈ—ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਡੀ ਜਾਨ (ਅਤਮਾ) ਦੇਵਲ ਤਵੇਰੀ ਸ਼ਿਤ-
ਕਾਰਜ ਹੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਪਣੀਆਂ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੀ
ਪਰੀ ਤਰੀਕਾ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲਾ ਸੱਕੀਏ। ਅਰ ਏਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ
ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਹਰ ਜੇਠੇ ਨੂੰ ਉਕਾਬਾਂ
(ਅੰਗੂਰ) ਵਾਲੀ ਦਰ ਵਰਸੀ ਅੱਖ ਲੋੜੀਏ, ਸਹਿ ਜੋਸ਼ੇ ਨਿਮੀ
ਤੇ ਨਿਮੀ ਵਜੇ ਜੀਨਣ ਵਾਲੇ ਕੰਨ ਚਾਹੀਏ। ਹਰਨੇ ਵਰ-
ਕੀਆਂ ਦੁੱਧੇ ਅਸੀਂ ਨਾਸ, ਤੇ ਤਿਤਰੀਆਂ (Butter

files) ਵੱਡੀ ਚਾਖੂ ਰਸਨਾਂ ਅਤੇ ਕੋਧਣੇ (ਮਕੜੀ) ਜਿਹੀ ਨਰਮ ਤੋਂ ਨਰਮ ਸਪਰਸ਼ ਕਰ ਸੱਕਣ ਵਾਲੀ ਖਲੜੀ (ਤੁਢਾ) ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ॥

ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਸ਼ੂ ਨਾਲ ਨਾਂ ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਕਦਾਰਿਤ ਅਜੇਹਾ ਭੂਖਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਇਹ ਅਪਣੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਜੋਗ ਕਿ ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਸਿਰਜੀਆਂ ਹਨ—ਜੋਗ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਾਂ ਵਰਤਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤਦੋਂ ਤਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਤੋਟਾ ਹੀ ਤੋਟਾ ਰਹੇਗਾ। ਕੜੇ ਕਿ ਬੁਢੇ ਤਾਂ ਅਪਣਾ ਅਉਸਰ ਉਂਵੇ ਹੀ ਖੁੰਝਾ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਫੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਵੇਲਾ ਹੋਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਯਾ। ਅੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਕੁਝ ਕਰੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਕੂੰ ਸੀਖਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੀ ਹੋਈ ਲਾਲਟੈਨ ਕਰੜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਧਰ ਓਧਰ ਨਹੀਂ ਮੋੜਾ ਖਾ ਸਕਦੀ; ਡੀਕਰ ਅਸਾਫੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਡਰਾਂ ਇਹ ਜਿਧਰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਓਧਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੁੜਸਕਦੀਆਂ ਕਿੰਤੂ ਜਿਹੜੇ ਭਾ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਰੁਖ ਹੋਵੇ ਸਦਾ ਓਸੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਦੇਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲੀ ਕਿ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਥੀਜ਼ਾਂ ਪੂਰ ਨਿਯਮ ਪਸਾਰਣ ਦੇ ਮੁਝਾਜ ਕੈਰਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ੨ ਅੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਿਚੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਅੱਖੀਆਂ ਹੀ ਅੱਖੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਦਰਤ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀਗਤੀ ਵਿਧਿੰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਪਣੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਏ ਸਿਕਾਜ ਨੂੰ ਕੋਢਲ ਇਕੋ ਅੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਕ ਸੁਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਕੀ ਭੀਆਂ (ਤੁਝੀਆਂ) ਤੁਝ

ਆਪਣੇ ਜਾਲੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਫਿਦ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ॥ ਅਸਾਡੀ
 ਸਰੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹ
 ਦੇ ਹੀ ਫਿਦੇ ੨ ਤਾਰੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ, ਪਰ ਧੰਨ ਹੈ ਉਸ ਕਰਤਾਰ
 ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਤਯਾਦਿਕ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧਕੇ ਅਸਾਡੇ
 ਉਪਰ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲ ਪੁਛਸੇ ਸਰਾ ਆਪਣੀ
 ਅੱਖ ਦੀ ਸੰਦੂਤਾ ਵੱਲ ਤਾਂ ਤੱਕੋ, ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਜੀਵ ਦੀ
 ਭੀ ਅਜੇਹੀ ਸੰਦੂ ! ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਕਾਰੀਗਰੀ
 ਦਿਸੇਗੀ। ਨਿਰਸੰਸੇ ਬਹੁਤੇ ਜਨੌਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ
 ਚੋਖੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਭਾਸਨਗੀਆਂ। ਜਰੂਰ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਉਕਾਬ
 (ਗੀਧ) ਦੀ ਨਿਰਭੈ, ਤਿੱਖੀ (Fierce) ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਅੱਖ
 ਦੀ ਸਲੋਹਤ ਕਰੋਗੇ, ਬੋਲਦ ਦੀ ਭੂਰੀ ੨, ਸਰਮਾਉ ਤੇ
 ਵਡੀ ੨ ਅੱਖ ਨੂੰ ਵਡਾਓਗੇ। ਬੰਦ ਦੀ ਤਰਾਂ ਵਧਨ ਪਾਟਨ
 ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੂਰਜ ਤਰਾਂ ਉਦੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਤ ਰੋਸ਼ਨ, ਬਿੱਲੀ
 ਦੀ ਅਧਰਮ (ਫਲ) ਭਰੀ ਅਖੀਂ; ਚਿੜੀ ਦੀ ਚੰਬਲ ਢੀਠ
 ਅੱਖ; ਲੂਮੜੀ ਦਾ ਭੋਲਾ ੨ ਨੇਤ੍ਰ; ਬੂਹੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ
 ਕਾਲਾ ੨ ਜਜ਼ਾਉ ਬਾਕਦਾ ਹੋਇਆ (ਮਾਨੋ) ਬਰੀਕ ਮਣਕਾ
 ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੁਸਾਨੂੰ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਭਾਸਨਗੇ। ਇਵੇਂ ਹੀ
 ਕੋਥੇ ਪੁਣਿਓ ਸੋਥਾ ਕਰ ਦਿਖੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀਰੋ ਵਰਗਾ ਭੜ੍ਹ
 ਦਾ ਨੇਤ੍ਰ; ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਤੇ ਪੌੜੇ ਦੀ ਇਨਸਾਨ ਸਮਾਨ
 ਅੱਖੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਜਾਇਪ ਤੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ
 ਹੀ ਪਈ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜਰੂਰ ਤੁਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਸੇਗੀ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੜੇ ਜਨੌਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
 ਵਧੀਕ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰ ਮੈਨ ਲਿਆ ਕਿ

ਅਜੇਹੇ ਕੋਈ ਭੀ ਜਨੌਰ ਨਹੀਂ ਹੋਨਗੇ ਜੋ ਫੜਨੇ ਡੇਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਨਾਂ ਹੋਣ। ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮਰਦ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਨੰਖਾ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥

ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਾਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਅਨੁਭਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਪਣਿਆਂ ਪ੍ਰਯਾਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੱਲ ਤਕੀਏ। ਜਦ ਉਹ ਅਸਾਰੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭਲਾ ਅਸੀਂ ਚਿੰਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕੀਹ ਦੇਖਿਆ ਕਰਾਂ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਵਾਂਞੇ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀਹ ਬਹੁਤਾ ਸੁਰੇ ਅੰਦਾ ਹੈ ? ਬੱਸ ਅੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਤੱਕਨਾਂ। ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਚਿਹਰਾ ਕੇਵਲ ਕੰਡਾ (ਕੰਡਾ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅੱਖ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰ ਸੁਰਤ ਸੁਤੇ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਖ ਹੀ—ਕੋਈ ਬੁੱਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਸਦੇ; ਸੁਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਖ ਭੀ ਕੰਨ ਕਿੱਥੇ; ਤੀਉੜੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਅੱਖ ਹੀ ਬਰਵੰਦੇ ਕਿਹੜੇ ? ਮੁੱਕਦੀ ਗਲ—ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਭੀ ਅੱਖ ਹੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਕੁਝ ਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ। ਹਰ ਇਕ ਇੰਦ੍ਰੀ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਮਾਨਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸੇ ਵੱਲ ਹੀ ਧਰੁਏ ਚਲੇ ਅੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਅਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਏਸੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵਰਤਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਏਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ਬ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਪ੍ਰੀਅਵਸਾਨ (ਸਮਾਪਤੀ) ਚਿੰਨ੍ਹਕ ਸਿਰ ਇਸ (ਅੱਖ) ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਜੋਭਿ ਜਦ ਕੇ ਸਮੇਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਹੀ

ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋ ਅੱਖ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਹੀਂ
ਬਲਕਿ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਅੱਖ ਹੈ, ਅੱਖ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਚਿੰਨ੍ਹ
ਦਾ ਵਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਚਿੰਨ੍ਹਤਾ
ਪਾਤਰ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗਣਨ ਇੰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਬਲਕਿ ਸੋਚਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਜੀ ਹਸਤੀ **Being**
ਭੀ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ।

ਪਰ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾ ਏਸ ਮੂਲ ਕਾਰਣ (**Source**)
ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਸਰਬਤ
ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ
ਹੀ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਖੇ—ਇਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੋਰ ਭੀ ਮਹਾਨ
ਉਤਮ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਰਬੰਧ ਭੰਗ
ਇੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਏਨਾ ਭਾਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਮੁੜ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਨਾਲ ਬਾਤੀ ਨਹੀਂ ਮਾੜਦੀ—ਦੇਹ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਹੋਕੇ ਭੀ
ਇਹ ਅਤ੍ਰਿਤ ਅਚਹਜ ਅਰ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ
ਅਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ਼ਥਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਦਾ ਨਾਸ
ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ । ਚੁੰਘਾਉ, ਬਾਲ ਦੰਘੀ
ਅੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੈਦ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਤੱਕ
ਸੁਭਦੇ ਹੋ, ਜੇ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਜਦ ਉਹ ਅਧਵਰਿਤੀਆਂ ਖਲੀਆਂ
ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤਕੋ ! ਕਿ
ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਰੀਆਂ ੨ ਤੇ ਗੋਲ ੩ ਉਹ ਹਨ,
ਚਿਟਕਨ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੀ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੀ
ਹੈ—ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਬਰੀਕ ਜੇਹੀ ਨੀਲੀ ੩
ਨਾਲ ਜਾਂ ਚਿਟੀ ੨ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਸਿਤਰ ੧ ਪਧਰ

Surface) ਦਿਸ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਅਥਾਵਾ ਪੀਂਘ (Rain bow) ਦਾ ਘੇਰਾ ਅਪਣੇ ਖੁੱਲੀ ਖੁੱਲੀ ਭਲਕ ਵਿਚ ਰੰਗੀਲੇ ਚੜ੍ਹ ਦਿਆਂ ਕੋਈਆਂ ਸੁੰਦਰ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਤੁਖੀ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੁਤਲੀ ਸਜੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਅਜਿਹੀ ਸਜਾਮ ਭੀ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਮਲ ਭੀ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਵੀ ਹੈ, ਸਦ ਹੀ ਇਸ ਵਲ ਥਾਕੇ ਤਾਂ ਐਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਜੀਕੇ ਕਿਸੇ ਹਨੇਰੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਬਾਤ ਮਾਰੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਲਟਕੇ ਇਕ ਫੋਟਾ ਜੇਹਾ ਚਿਹਰਾ ਸੁਹਾਨੂੰ ਤੱਕਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਸਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ; ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਤੁਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੁਲਾਸ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਤਰੰਗ ਭੀ ਉਪਜਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ੂਮ ਅਖੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ “ਏਨਾਂ ਤਾਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਡੱਕਣ ਹਾਰੀਆਂ ਏਨਾਂ ਅਗੇ ਪੁੰਦ ਗੁਬਾਰ ਨੇ ਆਨ ਪਰਦਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ” ਅਤੇ ਫੇਰ ਨਰਮ ੨ ਅਖਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਲਕਾਂ ਆਂਹਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਬਿਮੱਟੀਆਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ੨ ਰੇਸ਼ਮੀ ਝਾਲਰ ਪਈ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ—ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਬੁੱਭ ਨੁਾਭੀ ਹੋਈ—ਅਨੋਖੀ ਤਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ, ਕੋਹੀ ਪਜਾਰੀ ੨ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦੀ ਨਿਘਾ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਕੀ-ਆਂ ੨ ਅੱਖਾਂ ਕਿਛੀਆਂ ਕੁ ਅਨਮੁਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭਾਸੀਆਂ ਹੋਏਗੀਆਂ ਜਦੋਂ ਤ੍ਰਿਕਿ ਓਸਨੇ ਐਨੀ ਸੰਦੂਤਾ ਥੇਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੋ ਕਿ ਨਕਾਸ਼ (ਚਿਤ੍ਰਲੇ) ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੰਦੂਤਾ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਪੁਰਖੀ ਅੱਖ ਦੀ

ਅਚਰਜ ਸੁੰਦਰ ਬਲੈਟ ਨਜਾਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਜੇ
ਜਦੋਂ ਏਸ ਦੀ ਅਚਰਜਤਾ ਵੱਲ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਭੈਰ ਤਠੇ।
ਸਚ ਮੁਚ ਇਹ ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ ਗੋਲ = ਖੱਡਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੋਲਾਕਾਰ
ਕੋਈ ਕੋਠੀ ॥

ਏਸ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਇਨਸਾਨੀ ਕੋਠੀ ਨਹੀਂ
ਹੈਗੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਅਸਾਫ਼ਾ ਵੱਡੇ ਉਤਮ ਤੋਂ ਉਤਮ ਭੀ
ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਅਜੇਹੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਲ ੨ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਲਕ ਓਸ
ਪੁਰ ਨਾਂ ਪਵੇ। ਅੱਖ ਦਾ ਗੋਲਾ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰਾ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਏ ਦੇ ਚਿਹਰੇ
ਪਰ ਤੱਕਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਰਦੇ ਤੇ ਅੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ
ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਵਿਚ ਪੱਕੀ, ਮੋਟੀ ਤੇ ਕਰੜੀ
ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਇਕ ਪੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚੰਮ ਦੇ
ਕਾਗਜ਼ ਵਰਗਾ ਸੂਖਮ ਪਰ ਬਹੁਤ ਲਚਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਮਨੋਂ ਅੱਖ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਹ ਬਾਹਜ ਵਲ-
ਗਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਏਸਨੂੰ ਸ਼ਾਹਬਲੂਭ ਦੇ ਪਜ਼ਾਨੇ
ਸਮਾਨ ਢੁੱਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਅਥਵਾ (ਅਧਕੱਟੇ) ਅੰਭ
ਪਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਜਾਂ ਤੰਗ ਹਿਠਾਥ ਵਾਲੇ ਗੋਲ(ਸ਼ਰਾਬ)
ਦੇ ਖਾਲਾਸ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ
ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਏਸਨੂੰ ਸਹਿਲੇ ਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਹਰਸਾ
ਨਾਂ ਪੁਚਾ ਸਕੇ, ਇਹ ਮੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ (ਬਾਹਰਲੀ) ਡੋ
ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਰ ਨਾਂ ਥਰ ਸਕੇ, ਇਹ ਗੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਜੋ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਿਥੇ ਡੋਰ ਭੁੰਝੇ ਜਿਥੇ ਜਾਂ ਸਕੇ ਅਜੇ

ਅਸੀਂ ਕੈਹਣੇ ਦੀਆਂ ਬਜ਼ੀਰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ ਏਸੇ ਇਕ ਜੋੜੇ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸਭਨੀਂ ਦਾਖੀਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਤਕ ਸਕੀਏ।

ਅੱਖ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਜੋੜ-ਘੜੀ ਦੇ ਸੀਜੇ ਵਰਗੀ ਇਕ ਸਾਫ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਤਾਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ—ਜੇਬਰ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਲਾਂਭਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰਾਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕੇ, ਤਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਾਫ ੨ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਮਾਨੀ ਖਿੜਕੀ ਤਰਾਂ ਬੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸਿਤਾ (Surface) ਵਾਲੀ ਕਿਸ ਭਾਂਤ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਕੂੰ ਦੀ ਪੂਰੀ ੨ ਉਜਲੀ ਜਾਂ ਸਾਫ ਹੈ। ਬਿਮਣੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪੜਦਿਆਂ ਥਾਂਵੇ ਵਰਨਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਏਸ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮਝ ਲਈਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਦ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਕਜੌਂਕਿ ਇਹ ਸੌਂਦਿਆਂ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਜਾਗਦਿਆਂ ਖੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਕਾਰਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਸੰਦ੍ਰਭਾ ਮਾਤ੍ਰ। ਕਿੰਤੂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹਰ ਡਿਠ ਖੁਲ੍ਹੀਂ ਦੇ ਮਿਟੀਂ ਦੇ ਜਾਂ ਬਮਕੀਂ ਦੇ ਰਹਿਣਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਐਸੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕਦੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭੀ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਆਸ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਹਜ ਸੁਝਾਈ ਫੂਰਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ਇਕ ਅੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੰਮ। ਬਾਹਰਲੀ ਖਿੜਕੀਂ ਥਾਨੀਂ ਬਣਾ ਬਣ ਘੱਟਾ ਮਿਟੀਂ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਚਰੋਜ਼ ਸਵੇਰ ਸਾਫ ਇਕ ਹੁਲਿਆਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਅਪਣੀਆਂ ਮਿੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼

ਬੁਹਾਰ ਕੇ ਸੁਆਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ
ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿਚ ਜਦ ਰਵਾਲ ਭਰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੀ ਵਸਤੂ
ਦੀ ਕਦਾਚਿਤ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਇਸ ਕਾਰਣ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉਂਕੀ ਬਚਾਉ ਵਾਸਤੇ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਝਿੰਮਣੀਆਂ
ਨੂੰ ਬਮਕੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਤਤ ਪਰ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ,
ਤਹ ਸਾ ਦਿਹਾੜਾ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਝਛਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ,
ਮਲਕਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਛੀਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ
ਛੇ ਰਖਨ ਵਿੱਚ ਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ
ਛੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਭੈੜੇ ਨਾਂ ਪੈ ਜਾਈਏ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਹਰ
ਹਰਤ ਅਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਹੰਨ
ਵੇਨ (ਸੁਫ) ਰੱਖਨ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਵੱਲ ਸਦਾ ਸਾਫ ਰਹਿਣ ਹਾਰੀ
ਸਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੜੀ ਪਰੇ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣਾ ਗੋਲ ੨
ਪੜਦਾ ਤਣੀਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੱਖੀ ਦੇ ਰੰਗੀਲੇ
ਹੱਸੇ ਵਿਚ ਬਲਕਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਤਲੀ ਓਸੇ ਦੇ ਰੋਂਦ
ਵੇਚ ਹੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਸਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿਚ ਆਈਰਿਸ
(Iris) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਸ 'ਦਾ ਨਾਮ ਇੰਦੂ
ਪੁਨਖ (Rain bow) ਕਰੋਂਕਿ ਓਸਦੀ ਆਕ੍ਰਾ ਹੀ
ਬਲਬੁਲ ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੀਂਘ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਦੀ
ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨੀਲੀ ਜਾਂ ਮਿਦਯੈਲੀ ਅਖੰਦਾ
ਥਾਲੇ ਓਗ ਵਾਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਰੋਂ ਜੋ ਓਸ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ
ਰੰਗ ਫੈਲਿਆ ਹੋਯਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗਹਨ ਨਾਲ ਤੁਕੀਏ
ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸੂਖਮ ਪਾਚੀਆਂ ਪਾਚੇ ਵਿਚ ਫਿਰੀਆਂ

ਹੋਈਆਂ ਵਿਸਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹ. ਵੇਨੋ ਵੇਨੀ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਤ੍ਰ ਮਿਤੀਆਂ ਜੋਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਘੋਰਾ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖੀ ਰੂਪ ਵਰਗਾ ਆਖਨ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖੀ ਪਰਦਾ ਜਾਂ ਆਈਰਿਸ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਮਤਲਬ ਸਾਧਦਾ ਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿ ਭੰਬਰਤਾਰੇ ਤੱਕਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਟ ਦੋਖੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਰੋੜਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਓਸੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਤਾਂਇਹ ਵਿਚਰ ਖੁੱਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ ੨ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਬਵਾ ਕਦੀ ਮੁਲੋਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਹੇ ਨੇਤ੍ਰ ਦੋਖੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਪਰਦੇ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪੁਰਜਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨੋਖਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਮਿਟਦਾ ਭੀ ਵਖਰੀ ਹੀ ਤਰਾਂ ਹੈ।

ਇਸ ਆਈਰਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤੇ ਕਾਰਰਵਾਈ ਵਿਚ ਜਿਡਾ ਕੁ ਡਾਢਾ ਸੋਹਣਾ ਗੁਲ ਬਹਾਰ (ਕੋਲ) (Daisy) ਨਾਮ ਦਾ ਫੁੱਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਅਜੇਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਖਿੜਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ (Days-Eye, ਡੇਇ-ਸ-ਆਈ) “ਦਿਨ ਦੀ ਅੱਖ” ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪੜਾਰਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਖੋਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਗੈਂਡੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੋਝ

ਵੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਖੜ ਤਾਲੀ ਸੂਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ
ਅਲਾਪਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਤਰਾਂ
ਨਾਲ:-

“ਅੱਖ ਸੁਨਹਿਰੀ ਖੋਲਣ ਕਾਰਣ,
ਗੈਂਡਾ ਸੋਣਤ ਮਾਰੇ”

ਦੇਸੀ (ਕੋਲ) ਫੁਲ ਤੇ ਆਈਰਿਸ ਦੀ ਸਮਾ-
ਨਤਾ ਕੇਵਲ ਇਤਨੇ ਅੱਖ ਵਿਚ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁਲਨਾ ਮਿਥਨਾ-ਚਾਨਣ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ
ਪ੍ਰਗਟਤਾ ਪੁਰ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਦ ਤਾਂ ਦੇਨਾਂ ਵਿਚ
ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ
ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਫੇ ਪੂਰਾ ੨ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੜ੍ਹ
੨ ਉਹ ਪੱਥੇ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਲ ਭੀ ਨਾਲੇ
ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਟੀਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਈਰਿਸ ਜਦ
ਹਨੇਰਾ ਘੁਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਜਾਂ ਹੀ
ਸੂਰਜ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਇਸ ਪੁਰ ਪਿਆ ਬਸ ਕਾਲੀ
ਜੇਹੀ ਧੀਰੀ ਮਾਝ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅਪਣੀਂ ਅਖੀਂ ਦੇਖਣਾ
ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਾਮਨੇ ਹੋਕੇ ਛੋਪਲੇ
ਜੇਹੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੀਟ ਲਵੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਚਾਨਣਾਂ ਪੂਰੀ
ਤਰੀਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਮਚੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅੰਧਰ

ਉਧਰ ਉਭਾਰੀ ਤਰਾਂ ਬੰਦ ਪੱਲਕਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੀ ਵੱਲ ਕੁਝ
 ਫੁੱਬੀਫੁੱਬੀਆਂ ਜੇਹੀਆਂ ਭੁੰਦੀਆਂ ਮਲੂਮ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਦ ਕਿ
 ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ, ਬਰਫ ਵਿਚ ਘੁੰਬੀਬੰਬਿਤ ਸੂਰਜ
 ਦੀ ਪਿਘਲਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਵਤ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਭੁੰਘੇ ਨਾਲੇ
 ਵਿਚ ਬਣਾ ਪਟ ਹੀ ਫੈਲਰ ਦੀ ਹੋਈ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖ-
 ਲਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਲੋਂ ਜੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੀ
 ਲੋ ਪੈਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨਖੀ ਭੰਬੀਰੀਆਂ (The
 rain bow-rings) ਸੰਕੁਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :
 ਲਗ ਪਗ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕੇਕਰ ਨਾਲ ਦਬੀਓ ਚਸ਼ਮੇਂ ਤੇ
 ਸ੍ਰੋਤ ਵਾਕੂੰ ਕਾਲੀ ੨ ਪੁਤਲੀ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਸੰਕੁਚ
 ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ
 ਦਸ਼ਾ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਵਰਨਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੇ
 ਜਰੂਰ ਹੀ ਬਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਜ਼ੋਂ-
 ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧਕੇ ਇਕ
 ਭਾਂਤ ਦੀ ਤਬਈਲੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਘਾ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹ
 ਕਿ ਘੁਸਮੁਸੇ (Twilight) ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੀ ਫੋਲੀ :
 ਤੇ ਮਸਕੀਨ ਤੋਕਨੀਂ ਤੋਂ ਚੌੜੀ ਆਈਰਿਸ ਪਸਰੀ ਹੋ
 ਦਿਸ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਲਬੱਤਾ ਜਦ ਬਿੱਲੀ ਅਪਣੀ ਮੌਰ
 ਨਾਲ ਧੁਪ ਸੇਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ
 ਕਰਦੀ ੨ ਧੀਰੀ ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਇਕ ਲੰਮੀ ਜੇਹੀ ਬਰੀਕ ਧਾਰੀ
 ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਮਾਨੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਾਹੀਆਂ
 ਅੱਗੇ ਬਿਕਾਂ ਤਾਣ ਲਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਮਰਦੇ ॥

ਤ੍ਰਿਗਾਇਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਰੀ ਬੰਦ, ਲਹਿਰਾਂ
 ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੁਰਜੀਤ ਪਰਦਾ ਸਦੀਵਕਾਲ ਅਪਣੀ ਸੂਰਤ

ਨੂੰ ਪਲਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਖ ਵਿਚ ਰਸ਼ਨਾਈ (ਲੇਅ) ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਆਗਸ਼ਾਪਿਤ (Permitted) ਸਿਖਰਾ ਵਿਚ ਸੁਰਖਤ (Guarded) ਦਰਵਜੇ ਜਾਂ ਪੁਤਲੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਰਣੀਆਂ ਲੰਘ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜਰ ਕੁਝ ਬਲੌਰੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੀ ਹੁਣ ਕੀਤਾ ਜਾਊ ॥

ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ (Opticians) ਜਿਸਨੂੰ ਲੈਂਜ਼ (Lens) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਪਿਆਂ (ਖੂਬ ਰੋਸ਼ਨ) ਕਰਕੇ ਦਿਖੇਨ ਵਾਲਾ। Magnifying-Glass । ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਉਹ ਆਈਰਿਸ () ਦੇ ਪਿਛਲੀ ਵਾਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਖ ਦੇ ਏਸ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਚੇਖੇ ਜਾਣੂ ਹਾਂ, ਕਜੇਕਿ ਨਵੀਂ ਫੜੀ ਹੋਈ ਮੱਛੀ ਦੀ ਅੱਖੀ ਵੱਲ ਤਕੀਏ ਤਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਕੋਲੀ ਵਾਕੁੰ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦਿਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਉਚਾਲ ਸਿਟੀਏ ਤਾਂ ਚਾਕ (ਖੜੀਏ ਸਿਟੀ) ਦੀ ਕੋਲੀ ਸ਼ਾਰਖਾ ਹੋ ਭਾਸਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਲੈਂਜ਼ ਇਕ ਸੁਫ਼ ਪੜਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਿਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖ ਦੀਆਂ ਈਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਐਉਂ ਜੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਛਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਹ ਬਲੌਰ ਦੇ ਚਕੜੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਫੈਲਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਵੱਲ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਦ੍ਰਵ (Liquid) ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਖੀ-ਉੱਚੇ ਅੰਦਰਲੀ ਤੋਂ ਲੈਂਜ਼ ਵਖਰਾ

ਹੋਇਆ ੨ ਹੈ, ਥਾਂ ਏਸ ਦੁਵ ਵਿਚ ਹੀ ਆਈਰਿਸ ਅਰ-
 ਥਾਹ ਪੁਤਲੀ ਦਾ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖੀ ਪੜ੍ਹਾ ਲਹਰੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ। ਜੀਕੂੰ ਮੰਦ੍ਰੀ ਵਿਚ ਹੀਛਾ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੋਭਦਾ ਹੈ
 ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਅੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਲੋਂਗ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਖਰਾ
 ਕਰਕੇ ਜੀ ਤਕੀਏ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬਲੋਰ ਵਰਗਾ ਕੁਝ
 ਗੋਲ ੨ ਭਾਹ ਮਾਰਦਾ ਦਿਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ
 ਬੀਨੇ ਉਜਲੇ ਮੈਂਬਰੇਨ (Membrane) ਨਾਮੀ
 ਪਰਦੇ ਅੰਦਰਲਾ (ਕਥਨ ਕੀਤਾ) ਨਿਰਮਲ ਦੁਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
 ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਅੱਖ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾ ਘਿਰਿਆ
 ਹੋਇਆ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਮਰਜੀਊਡੇ (ਟੁਭੀ ਮਾਰਣ ਵਾਲੇ)
 ਦੇ (Diving bell) ਟੱਲ ਆਕਾਰੀ ਪਾਣੀ ਭਰੇ
 ਮੰਦ੍ਰਕ ਸਰੀਖਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਖੈਰ ਮੁਕਦੀ ਗੋਲ ਅੱਖ ਦੀ
 ਸਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿਸੇ ਦੀ ਸਿਤਹ (Surface) ਅੰਦਰਲੀ
 ਦਾਰਿ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਥਮੇਂ ਤਾਂ ਸੁਖਮ ਸ਼ੇਤ ਰੰਗੀ (Memb-
 rane) ਮੈਂਬਰੇਨ ਨਾਮੀ ਬਿੱਲੀ ਨਾਲ ਬਿਛੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
 ਅਤੇ ਮੁੜ ਉਸਦੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਕਾਲਾ ਪੜਦਾ ਸੁਟਿਆ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਖ ਦੀ ਸੋਭਾ ਐਉਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
 ਜੀਕੂੰ ਕਿ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਚੀਵਾਰ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਕਪੜਾ
 ਜਿਸਦੇ ਉਪਰ ਮੁੜ ਇਕ ਖ਼ੂਬ ਚਿਟਾ ਪਰਦਾ ਵਿਛਾਇਆ
 ਹੋਯਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕੱਲਾ ਖ਼ਾਸ
 ਲਿਹਾ ਪੜਦਾ ਜਾਂ (Retina) ਰੋਟੀਯਾ ਸੋਭੇ ਜਾਂ
 ਦੇਖੋਲੀ ਦੇ ਕੁਲ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਵਿਗਿਆਨ
 ਵਾਲੇ (Anatomists) ਜਿਸਨੂੰ Optic

Nerve ਅਰਥਾਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਵਾਹੀ ਨਕੀ ਮੱਥੇ ਦੇ ਹਲ ਉਹ
 ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਭੀੜੀ ਤਰਾਂ ਸੋਝਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਮੁੜ ਦੇਹੇ ਹੀ
 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਵਾਹੀ ਸ਼ਿਰਾ ਕਾਲੇ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਕੇ ਦਿਮਾਗ
 (ਮਸਤਿਸ਼ਕ) ਵਿਚ ਇਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
 ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਅੱਖ ਮਾਨ ਇਕ ਮੰਡਲਾਕਾਰ
 ਕੋਠੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਦਾਅ ਕਿਵਾੜੀ ਵਾਲੀ ਇਕ
 ਵਡੀ ਸਾਰੀ ਖਿੜਕੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਵੱਲ ਇਕ ਅਜੇਹਾ
 ਪੜਦਾ ਜਿਸਦੇ ਕਾਡਣ ਇਹ ਅਪਣੀ ਵਜੋਂਤ ਵੀ (ਉਚਿਤ)
 ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਜੇਕਿ ਜੇ ਐਸਾ ਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ
 ਉਕਤ ਬਿਲੋਰੀਏ ਦ੍ਰਵ (Glassy Liquid)
 ਨਾਲ ਇਹ ਭਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਦੋ ਇਸਦੇ ਵਾਲ
 ਪੇਪਰ (WALL PAPERS) ਜਾਂ ਦੀਵਾਰੀ ਪੜਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ ॥

ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਖ ਨੂੰ ਕਿਡੀ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ
 ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਹੈ। ਕਜੇਕਿ ਸੀਕੀ
 ਤੇਸ਼ ਕਾਵੀ ਸੀ ਤੇ ਨੈਲਸਨ ਲਈ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਆਂ
 ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੈਂਚਰੀ
 (CABINET) ਡੀਕੂੰ ਦੀ ਅੱਖ ਡੀ ਇਸਤ ਵਰਗਾ ਰੂਪੀ
 (ਸਮੁਹ ਸਾਕਾਰ) ਸੀਕੀ ਦੇ ਸਿਰਦਾਰ "ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ" ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼
 ਵਾਲੀ ਲਈ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਸਿਰਸੀ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਤੱਕੇ ਨਾਂ
 ਕਿਸ ਤਰਾਂ "ਸਿਰਦਾਰ" ਦੇ ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਖੋਦ
 ਪੇਂਦਿਆਂ ਸ਼ਰਤਾਰੀਰ ਇਕਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਖੰਗੀ ਵਿਚ ਆਪਿ
 ਕਪੜੇ ਕਪੜੇ ਵਿਹੀਰੀ ਭਲਨ ਦਾ ਉਠਾਰ ਖੁਲਦਾ ਹੈ

ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ :

ਅਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛਿਣ ਸ ਵਿਚ ਅੰ
 ਦੇ ਪਿਛਲੇਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪੜਦੇ ਉਪਰ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆ
 (ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਤ੍ਰ) ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪਿੱਛਲ ਨਾ
 ਖਿਚੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦ ਅੰਤਕ ਹੋਈ ਮੂਰਤ
 ਖਿਣਕੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਲਾ ਪਰਦਾ ਉਸਨੂੰ ਸਜਾਹੀ ਚੁੱਕ
 ਤਰਾਂ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਚੁਸਕੇ ਉਘੀ ਕਰ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਰਜ
 ਵਿਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਇਕ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕਰ ਧਰਦਾ ਹੈ
 ਜੋ ਮੜ ਕ ਲੇ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋਕੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰਾਂ ਉਘੀ
 ਹੋ ਆਂਦੀ ਹੈ। ਬਸ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਦਿਵੇ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵਿਨ
 ਭੁਗਤਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਹੀ ਅਨੱਖੀ ਗੱਲ ਹੈ ! ਅਸੀਂ
 ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮਣੇ ਪਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੋਕਨ ਤਕੋਨ
 ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਨੋ
 ਇਹ ਆਪ ਤੇ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਡੀਆਂ
 ਬੂਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਲਜੋਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਇਉਂ ਦੀ
 ਗੱਲ ਨਹੀਂ; ਬੜੀ ਜੜਾ ਭੀ ਅਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਅਪ
 ਭੋਕਨ ਨਾਲੋਂ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੰਗੀ
 ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਭੋਕ ਸਕਦਾ, ਜਿਹੜਕ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦੇਖਦੇ
 ਦੇਖ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੇਵਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰੂਪ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ
 ਲੋ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ
 ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਿਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਜੋਵਲ ਪਛਾਯਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਹੀ
 ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ
 ਹੈ ਚੰਗੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ

ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੰਗਿਆ।
 ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹੋ, ਅਗੇ ਭੀ ਸੈਂਕੜੇ
 ਵਾਰੀ ਤਕੜਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਅਖੀਂ ਦੀ ਯੋਗ
 ਦੀ ਕੰਧ ਪੂਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਲਟਕੀ ਹੋਈ ਤਸਵੀਰ
 ਪਹਿਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਮਿਲੇ ਜੁਲੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਸਭ ਭੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੇਨੋ ਵੇਨੀ ਭਾਂ
 ਦੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਕਜੇ ਕਿ ਕਦਰਤ ਦਾ ਨਿਯਮ ਅਟੱਕਲ
 ਕਿ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਦੂਸਰੀ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ
 ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰ ਬਚਨ ਭੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ
 ਜਿਹਾ ਉਪਾਇਆ ॥” ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਰ
 ਹੋ, ਮੈਂ ਉਹ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹੀ ਹਨ
 ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੁਹਾ
 ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਛਾਵਿਆਂ [ਮੂਰਤਾਂ] ਨੂੰ ਮੈਂ
 ਮੰਜੀ ਤੇ ਅੱਖ ਖੋਲੀ ਪਰ ਮੂਰਤਾਂ ਦੇਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾ ॥
 ਤੇ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਖਿਚੀਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਭਲਾ
 ਇਕ ਸੁਖੀਆਂ ਹੋ ਕੀਕੁਨ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਸ ਏਹੋ
 ਹਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਮੋਣ ਦਾ ਸਮ
 ਲੈਣਾ। ਜਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਨੇੜੇ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਹਨੇਰਾ ਆ ਲੈਣ
 ਦਿਓ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸੂਰਜ ਚਲੂਨ
 ਦਿਓ ਸਭ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਖਿਚੀਆਂ ਜਾਣਗੇ। ਅਸਲ ਨਾਂ ਸਮੇਥੇ,
 ਵਸਤੂਵ ਵਿਚ (ਅਭ ਵਿਸ਼ਟਮਾਨ) ਨਕਲ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਮਾਤ੍ਰ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਸ਼ੁਰੂ (HIS WORLD)

ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੇੜੇ-ਦੂਰੇ ਅਸੀਂ

ਮਿਲੀਏ ਹੋਏ ਕਵਾ ਬਿਤ ਨਹੀਂ ਤੁਕਾਂਗੇ, ਅਲਬੱਤਾ ਜਦ
 ਭੀ ਇਸਨੂੰ ਜਾਣਾਂਗੇ [ਤੁਕਾਂਗੇ] ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸਦੀ ਤਸਵੀਰ
 ਮਾਝ ਨੂੰ ਹੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਬਤ ਭੀ ਅਸੀਂ ਆਖ ਨਹੀਂ
 ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਸ ਪੁਰ ਭ੍ਰੋਸਾ ਬੰਨੀਏ ਕਿ ਨਾਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ
 ਭ੍ਰੋਸੇ ਦੇ ਪੈਰਿਓਂ ਸਮੁਲਚੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਪੱਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ
 ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤਰਾਂ ਕਬੂਲਨੀ ਹੀ ਜੋਗ ਹੈ। ਕੜੋ ਕਿ ਜਦ
 ਅਸੀਂ ਕਵਾਬਿਤ ਅਨਭਿਠਿਆਂ ਸਰਬੰਧੀਆਂ ਦੀਆਂ
 ਕਈਆਂ ਗੁਜਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਕਾਰ ਦੇ ਅਰ
 ਕਈਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿਆਂ ਮੋਇਆਂ ਮਾਰਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ
 ਬੁਤ [ਖਿਡੋਨੋ] ਬਨਾ ੨ ਪਿਆਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੀਕੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ
 ਅਸੀਂ ਮੁਲੋਂ ਹੀ ਅਸਰਧਕ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਬਸ ਤੀਕੂੰ ਹੀ
 ਤਦ ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ [ਵਿਸ਼ਮਾਨ] ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਨਾ
 ਲੋੜੀਏ। ਇਉਂ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਅੱਖ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਹਨੇਰੀ
 ਕੋਠੀ ਕੈਸੇ ਅਚਰਜ ਗੁਣ ਹਨ ! ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਆਂ ਖੰਭਾਂ ਪੁਰ
 ਅਸਵਾਰ ਹੋਏ ਸੂਰਜ ਤੇ ਸਤਾਰੇ, ਧਰਤੀ ਅਰ ਸਮੁੰਦਰ,
 ਕ੍ਰਹਮਾਂਗੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਥਾ ਦਬਾ ਦਬ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਇਸਦੇ
 ਮੰਦਰ ਪਵੇਸ਼ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਇਹ ਚੌਂਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ
 ਦੇਵ (SOUL) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜਰੇ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਣ। ਸੋ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਰਵਿਕ ਉਤਕੰਠਾ ਤਥਾ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਸੀਕੂਤ
 ਇਥੇ ਭਗਵਾਨ ਆਤਮਾ ਅਪਨੇ ਰੂਪਤ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ
 ਉਗਦ ਹੋਏ ਘੁਸਮਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ [TRUTH] ਦੇ ਓਹਲੇ
 ਰਨਾਂ ਨਾਲ ਬਾਝਤਾਲਾਪ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ
 ਰਿਆਸਤਦਾਰੀ ਵਿਦਿਤ ਰਹੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਿਰਜਣ ਹੋਏ

ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਆਵਿਕਾ ਨੂੰ ਮਹਾਂਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸਾਫ਼ ੨ ਨੀਬ ਭਰਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਬੱਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ [ਹਨੇਰੇ] ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋਕੇ ਜਾਂ ਘੁਸਮੁਸੇ ਉਜਾਲੇ ਵਾਲੀ ਵਿਕ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਭਾਸ ਤੱਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕਿੰਤੂ ਇਹ ਆਭਾਸ, ਇਹ ਸਾਏ (SHADOWS) ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਭੀ ਹੋਣ ਅਪਣਾ ਬਲਕਾ ਦਿਮਾਗ ਪੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਣਾ ਰੂਹ (SPIRIT) ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਅਸਲੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ਇਖੌਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹੋ ਦਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖੀ (ਪੀਂਘ RAIN BOW) ਆਕਾਰ—ਜੋ ਭਾਂਵੇ ਹੁੰਦਾ ਭੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨਾਲੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਵਖਰਾ। ਅਰ ਇਹ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖੀ ਸੂਰਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਲਗਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਆਭਾਸ ਰੂਪ ਇਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਦਾਚਿਤ ਭੀ ਅਧਿਕ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਲਈ ਤਾਂ—ਜਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਭੀ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰਿਕ ਪ੍ਰੋਗਾਮ (ਸੰਦੇਸ਼) ਪ੍ਰਚਾਨ ਲਈ ਮਾਨੋ ਏਲਚੀ (AMBASSADORS) ਹਨ ਅਜੇਹਾ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਜ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਮਹਾਂਨ ਚੁਰਾਕਦ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਾਤਿਕ ਵਿਚਾਰੋ ਨਿਸਚਾ

ਹੈਨੇਕ ਲਈ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਮਾਨੋਂ ਵਾਈਸ ਹੋਇ ਹਨ—ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖੋਨ ਵਿਚ ਇਹ (ਅਸਾਡੇ ਲਈ) ਮੁੱਖ ਹਿਸਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਗਟ ਜਾਣਕੇ ਇਹ ਵਾ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕਜੋਂ ਕਿ ਅਸਾ ਮੰਨਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਧੋਖਾ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਲ-ਬੱਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖੋਨ ਬਾਬਤ ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਧੋਖੇਜੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਧੋਖਾ ਜਿਸਦਾ ਪਾਜ ਨਹੀਂ ਤੇਘੜਿਆ, ਭਾਰਾ ਗੋਰਖ ਪੈਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਬਾਬਤ ਕਿ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜਾ ਕਜੇਂਕਿ ਬਾਵਜੂਦੇ ਕ ਹੈ ਇਹ ਭਰਮ ਛਲਾਵਾ ਪਰ ਕੰਮ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਚੀ ਮਚੀ ਕਥਦਾ ਹੈ ! ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤਰਕਨਾਂ [LOGIC ਉਕਤ ਜੁਕਤ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਥਣਾ ਮਨੋਨ ਵਿਚ ਅਸਾਡੇ ਪੁਰ ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮਾਨੋਂ ਅੱਖ ਦਾ ਭੋਲਾ ਠੀਕ ਅਖਾਡੇ ਵੀ ਥਾਂ [AMPHITHEATER] ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਖ ਈਦੀ [ACTOR-ESS] ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਅਪਣੇ ਨਿਜਮਿਤ ਪੰਜਵ ਪਾਰਟ ਅਰੰਥਾਤ ਹਿੱਸੇ ਆਏ ਕਰਤਬ ਨੂੰ ਬੜੇ ਉਤਮ ਹਾਵ ਭਾਵ ਨਾਲ [IN EXQUISITE PANTOMIME] ਬਾਦ ਬਾਰ ਨਜਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤਾ ਸਾਜੀ ਦੀ ਢੋਕ ਭਰੀ,

ਭੈ ਬਚਨਾਂ ਵਾਲੇ [ਸਰਲ ਸੁਦੇ] ਉਸੇ CHILD LIKE FAITH
 ਨਾਲ ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਿਤ ਸੂਰਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀ
 । ਹੈ ਅਤੇ ਪਸਾਰ ਭਰੇ ਅਨੋਖੇ ਪਲ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ
 ਕਾਸ ਰਚਿਤ ਏਲਦੀ [LIGHT BORN MESSENGER] ਦਾ
 ਸਾਗਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਥੀ ਅੱਖ ਦਾ
 ਜਾਰਾ ਲੇਣ ਅਪਣੀ ਮੇਜ ਨਾਲ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਧੌਕਾ
 ਜੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਕੁਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਕੁਝ
 ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਫੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮੁੜ ੨
 ਤੋਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧ ੨ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ
 ਕ ਉਸਦੀ ਵਾਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਜਾਣਪ ਤੇ ਉਤਮਤਾ ਨਾਲ
 ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਉਸਦਾ ਦੇਣਾ ਧੌਕੇ ਬਾਜੀ ਵਾਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾਂ
 ਹੀ ਕਿਸੇ ਭਾਂਤ ਦੇ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਸਿਖੋਣ
 ਵਾਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰ ਸਿੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ
 ਸੁਹਾਉ ਵਰਸੋਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਖੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਸਾਣਹਾਰ
 ਦੀ ਮਾਹਮਾ ਕੈਸੀ ਅਪਰੰਪਾਰ ਹੈ ਅਰੁ ਕੈਸਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ
 ਰਹਿਤ ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ ।

ਹੁਣ ਜਰਾ ਵਿਚਾਰੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸੁਰਜੀਤ
 ਅੱਖ [LIVING EYE] ਕਿਛੇ ਮਾਨ ਦੇ ਲੈਕ ਤੇ ਤੇ ਕੈਸੀਆਂ ਕ
 ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸਨਬੰਧ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਮਾਨੁਖੀ
 ਇਮਾਨਤਾਂ ਤਥਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ੨ ਕੋਠੀਆਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨਾਂ ੨ ਚਿੰਤਾਵਾਂ
 ਬੰਨ੍ਹ ੨ ਕੇ ਚਖਦੇ ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
 ਕੰਧਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਮਹਾਂਨ ਕਾਰਾ ਤੋਇਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ
 ਵਧੇਰੇ ਮਾਨੁਖੀ ਦੇ ਯੋਗ ਦਾ ਮਹਾਂਨ ਪੁਰਖ ਦਿਸੇ ਵਿਚ

ਕਈ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਖਣ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੀ ਥਾਂ ਢੁਲਾਣੇ ਮਹਾ-ਤਮਾਂ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ; ਅਮਕੀ ਥਾਂ ਅਮਕਾ ਬਹੀਦ ਹੋਇਆ ਜਾ ਕੋਈ ਸਤਾ ਹੋਈ, ਢੁਲਾਣੀ ਜਗਾ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਅਮਕਾ ਮੁਰਕੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਕਾ ਵਰਤਿਆ—ਅਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਣ ਲਈ ਭੀ ਠੀਕ ਇਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਜਾਏਂਦਾ ਤੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਥਿਰਤਾ ਬਨੀ ਰਹੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਭਿਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਅਪਣਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇ।

ਬਸ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸਨਬੰਧ ਉਸ ਪੁੰਦਲੀ ਕੋਠੀ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਅਤੀਤ ਵਿਰੁਧ ਸੁਭਾਵੀ [ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਰੂਪ] ਅਸਵਰਸ਼ (UNLIKE) ਹਸਤੀਆਂ [EXISTENCES] ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਾਹਿਬ ਨੇ “ਪਨ ਪਿਰ ਕਾ ਇਕ ਹੀ ਸੰਗ ਵਾਸਾ” ਬਚਨ ਦਵਾਰੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤਥਾ ਚੇਤਨ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਪੁਰਖ [IMMORTAL SOUL] ਜਿੰਦਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਰਸਪਰ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਬਰਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ “ਭੁਰਤ ਨਿਰਤ ਦਾ ਅਸਥਾਨ” ਭੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਭ ਮੁਢ ਜਦ ਸੋ ਭਰਿਆਂ-ਕਾਤਾਕੀਆਂ ਬਾਹਰੀ ਹੋਰ

ਬਰਵੇਦ ਦੀ ਛੱਤ ਹੇਠਾਂ ਛਪੀ ਹੋਈ ਉਸ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਕਟੀਆ ਬਾਬਤ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਪੂਰ ਛਿੱਤ ੨ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ੨ ਵੇਨ ਸਵੇਨੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਚਿਤ੍ਰੀਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਹੀਆਂ ਕਿ (RAPHAEL) ਰੈਫਾਇਲ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਨੇ ਭੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਚਿਤ੍ਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਐਹੇ ਜੇਹੇ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ (Phidias) ਫਿਡੀਅਸ ਵਰਗਾ ਬੁੱਤ ਘਾਜ਼ਾ ਭੀ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਘੜ ਸਕਦਾ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਸੰਸ਼ੇ ਧਰਤੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਓਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ; ਜਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ (ਇਸਰਾਈਲੀਆਂ ਦਾ ਹੀਬਰੂ ਮੰਦਰ) (Hebrew temple) ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚਿਰਕਾਲ ਪ੍ਰਜੇਤ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੱਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੂਮ ਵਿਲੈਤ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹੱਲ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਾਲ (OUTER-COURT) ਵਰਗਾ ਇਸ ਅੰਤਰੀਵੀ ਮੰਦਰ ਦਾ ਆਮ ਦੀਵਾਨ ਖਾਨਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਰਸਕਾਂ ਲਈ ਆਰੰਜਾਈ ਦੀ ਆਗੂਜਾ ਹੈ ਪਰ ਦੀਵਾਨ ਖਾਸ ਅਰਥਾਤ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ (Inner chamber) ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ (The Priests of light) ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗੂਜਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਮਰਾ ਇਕ ਨਕਾਬ (Veil ਪਰਦੇ) ਲਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਰਾਸਤਪਨ ਜੀਵਨ ਮੂਲ ਮਹਾਨ ਨੇੜ (ਜੀਵ ਆਤਮਾ) ਨੂੰ ਪਰਲੋਕੀ

ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਰਾਹ ਰਾਬਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਰਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਹੈ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖ ਦੂਰੇ ਅੱਖ ਵੇ। ਬਹੁਤ ਅਧੂਰਾ ਜਿਹਾ ਬਿਆਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਛਾਰ ਸਕੀਏ ਤਾਂਕਿ ਮਹਾਨ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਸਿਖਣਾ ਤਬਾ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੋ ਸਰਬੋਤ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਇਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਾਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਕੀ ਸਮੂਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲੋਂ ਅਸਾਡੀ (ਇਨਸਾਨੀ) ਅੱਖ ਵਧਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਤੀਕੀ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਮਰੱਥ ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਅਧਿਕ ਹੈ। ਪਰ ਏਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੋਂ ਲਾਭ ਤਦੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਉਤਸਾਹੀ ਬਣਾਈ ਰਖੇ। ਏਥੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ (Lower-animals) ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਾਡੀ ਅੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਣਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਕਈਆਂ ਅੰਸਾਂ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਓਨੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਚਿੱਤ੍ਰਤਾ ਡੱਕਣ ਵਿਚ ਔਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਾਕਿ ਸ਼ਾਰਕ (Shark) ਭੁੱਖੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਤੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਾਡੀ ਅੱਖ ਭਾਵੇਂ ਹਵਾ ਬਾਜ ਭੀ ਹੋਵੇ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਡੱਕ ਸਕਦੀ, ਬਿੱਲੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗੁਣਾਂ ਵਧਕੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਤੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਜ ਬੜੀ ਦੂਰ ਭੀ ਕਿੱਤੇ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਚਾਹੇ ਓਥੇ ਹੀ ਨਿਪਾ ਪਸਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਲੁਖਤਾ ਜੋ ਕਾਗਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁੰਹਾਂ ਜੋੜ ਬਣਾਈ ਨਾਲੀ

(Pasteboard tube) ਤੇ ਦੋ ਬਿੱਟੀਆਂ ਬੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਅਸੀਂ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਲਵੀਏ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ ਵਾਭਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਲਾਭ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਹਨੇਰੇ-ਤੋਂਕੂ ਜਾਣ ਕੁੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਦਕਿ ਇਕ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਵੱਟੀ ਬਾਲਕੋਂ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾਤ੍ਰ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਤੇ ਫੇਰ ਇਥੇ ਹੀ ਜਦ ਅਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵੀ ਵਾਲੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਲਸੀਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀਹ ਹੋਯਾ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿਛੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਫਟਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਵਿਤਮ ਦੈਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (Day-Light) ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਦੀ ਗੁਣਾਂ ਚੰਕਾ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਰਸੰਸੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਅੱਖ ਧੀਮੇ ਪਨ ਦੀ ਖਾਤਰ (For the slowness) ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਅਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਕਜ਼ੋਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਹੁਰਹਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੇਵੇਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਇਕ ਬਲੁੰਗਜ਼ੋ ਨੂੰ ਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਹੀਨਾ ਭਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਖੋਲਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੀ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਧੁਰਵੀ ਹੀ ਕਾਲਮ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਪਰ ਕਬੜੀ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਭੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਹੋਂਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਸੀ ਵਾਭਰ ਹੀ ਬੰਦ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਫੌਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਲਗਦੇ ਹੋਏ ਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਭੀ ਨਿਘਾ ਮਾਰੇ, ਵਿਚਰਿ ਕਾਏ ਭੀ ਬੰਦ ਮੱਖੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ

ਹੋਇਆ ਇਧਰ ਓਧਰ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਪੂਰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੋਝ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਕਿਸਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਦਸਾ ਵਿਚ ਤੋਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਐਸੇ ਜੇਹ'ਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਭੀ ਵਰਤਾਏ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇਮੇ ਤਾਂ ਮੂਲਾਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀਣੇ ਤੇ ਕਿਤੇ ਬਾਰੂੀ ਵਰ੍ਹੀ ਜਾਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਖੁੱਲੀਆਂ, ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਚਰਜ ਦਿੱਸੀ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਗੇ ਨੇ ਕਿ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਅੱਖਾਂ ਕੇਹੀ ਨਜ਼ਾਮਤ ਹਨ। (ਐਸੀਆਂ ਭੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇਖਨ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਬਲੋਰ ਵਾਕਰ ਲਟ ੨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਵ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੀ ਹਨੇਰੇ ਮਾਰੀਆਂ) ॥

ਗਲ ਕੀਹ ਕਿ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਰਚੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀਆਂ ਮੁਬਾਜ਼ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਜਗਾਈ ਜਾਵੇ ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧਾਇਆ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਧੀਮੀ ਤਰਾਂ ਨਾਲ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪੂਰੀ ੨ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨੋ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਰ ਨਿਰਸੰਸੇ ਦੇਸ ਕੋਲ ਦਾ ਭਾਵਾ ਹੀ ਹਮਸੇਸ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਪਿਛੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਭੀ ਅਪਣੀ ਨੇਕੁ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਲਾਕੋਸ਼ਲ ਵਾਲੇ (Artistic) ਹੁਨਰੀ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸਾਧਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ। ਅਜਿਹੇ-ਸ਼ੌਕ ਕੋਟਰੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਨਿਕਲਣਯੋਗ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਭੇਦੀ-ਰੋ

ਛੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣੀ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ।
 “ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਓ ਅੱਖਾਂ ਬੜੀ ਨਜ਼ਾਮਤ” ਵਾਲੀ ਕਹਿੰਤ ਜੀਊ
 ਏਨੀ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਲਈ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਆਂਦੀ ਹੈ ਤੀਕੋਂ
 ਹੀ ਸਵਾਬਾਰੀ (ਸੁਖਮ) ਵਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬਾਇ ਡੀ ਆਖੀ ਜਾਵੇ
 ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ ਛੱਡੇ। ਪ੍ਰਮਾਦ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਮਝਣੇ
 ਪਈਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੋਂ ਅਸੀਂ ਮਲੋਂ
 ਹੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਥੋਮਸ ਕਾਰਲਾਇਲ
 (Thomas carlyle) ਨੇ ਬੜਾ ਸਾਰਥਿਕ
 ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਅੱਖ ਅਪਣੀ ਤਾਕਤ ਵੱਜੋਂ ਹੀ
 ਸਭ ਥਾਈਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ।” ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਸੀ ਸੱਚੀ ਹੈ।
 ਇਕ ਮਲਾਹ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨਿਘਾ ਪਸਾਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਤਾੜ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੰਢੇ ਪੁਰ ਖੜੋਤਿਆਂ ਦੁਨਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ
 ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜਹਾਜ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ
 ਨਹੀਂ। *Esqui maux* ਉੱਡਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਸੀ
 ਸ਼ਿਕਾਗੋਚਿੱਟੀ-ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੀਬਰਫ ਤੇ ਖੜੇ ਜਾਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ
 ਚਿੱਟੇ ਲੁੱਬੜੇ ਨੂੰ ਪਛਾਨ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨਿਵਾਸੀ
 ਜੈਗਲੀ ਆਦਮੀ ਗਾਲੜ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫੜ ਹੋਏ ਸੰਬ ਨੂੰ
 ਗੋਲੀ ਮਾਰਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸੱਟ ਪੈਣ ਲਾਈ ਦੇ ਹੀ ਢੁਕਾ ਸਕਦਾ
 ਹੈ। ਰੋਡ ਇੰਡੀਅਨ ਨਸਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਪਣਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ
 ਉੱਕਲੀਆਂ ਪਸਾਰਕੇ ਅਸੀਂ ਤਰਾਂ ਖੜਿਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਸ
 ਵਿਚ ਤੀਰ ਚਲੋਂਦੀ ਖੜਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਾਲ ਨਹੀਂ
 ਚੁੰਨੇ ਦੇ ਤੀਰ ਸਿਰਸੀਆਂ ਉੱਕਲੀਆਂ ਵਿਚ ਦੀ ਉੱਚ
 ਕੰਢੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਿੱਚਾਂ ਚੁੰਨਦੇ ਹਨ ਚੁੰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ

ਪਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਜੋਤਸ਼ੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਤਕਨਾਂ ਚਾਹੇ ਤੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੁਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਲਾ ੨ ਅਸਮਾਨ ਹੀ ਦਿਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਲੀ (ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਵਾਲਾ) ਅਪਨੇ ਇਜੜ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਭੇਡ ਬਕਰੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਪਛਾਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਮੁਸਾਈ ਕਾਰੀ-ਗਰ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਲਖਣ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਸੋ ਐਸੀਆਂ ਬੜੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਸਚਾਅ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਸਿਖਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਓਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਰਫ ਵਿਚੋਂ ਚਿੱਟੇ ਲੰਬੜ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਸਾਡਾ ਮੱਖ ਪ੍ਰਜੋਜਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਵਿਲੀਅਮਟੈਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਅਪਣੀ” ਜਾਂ “ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ” ਦੀ ਜਾਂ ਬਚਾਨ ਖਾਤ੍ਰ ਤੀਰ ਨਾਲ ਸੋਬ ਵਿੰਨਕੇ ਅਸਾਂ ਡੀ ਆਪਨੀ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਕੰਮ ਕਰਣਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਬੁਰਝੀ ਡਾਈ ਆਪਣੀ ਭੇਡ ਬਕਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪਛਾਨਕੇ ਸਾਨੂੰ ਡੀ ਕਿਤੇ ਸੌਂਹ ਖਾਣੀ ਪੈਣੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਮੇਰੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਨਰੋਲ ਭਲੇ ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਅਸਾਨੂੰ ਸਾ ਵਿਹਾੜ ਵਾਪਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੱਤੀ ਵੱਟੀ ਹੀ ਅਤੰਤ ਲਾਭ ਦਾਇਕ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਡਾਕੀਏ ਸਿਰ ਲਾਪ ਲਾਈਏ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ—ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਾਈਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਨੋਕ ਵਿਚ ਮੇਰੇ

ਇਕਸਾਰ ਠੋਕ ਸੱਕੇ ਜਾ ਸਾਬਤ ਦੀ ਸਾਬਤ ਸਿੱਧੀ ਮੇਖ ਪੁੱਟ ਹੀ ਲਵੇ। ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜੋ ਲਕੀਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧਿਆਂ ਖਿਚ ਸਕਦੇ ਤੇ ਕਪੜੇ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ੨ ਕੱਟ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਢੇਰੇ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਠਕੜਾ ਨਵੀਸਾਂ (Draft-men) ਤਰਾਂ ਪਿੰਸਲ ਨੂੰ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਟਾਵਾਂ ੨ ਹੀ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ੨ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਸੂਰਤ, ਸ਼ਕਲ (ਰੰਗ) ਕੱਦ, ਫਾਸਲਾ ਤਥਾ ਐਸੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਹਫ਼ੀ ੨ ਤਰਾਂ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਅੱਖ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗੁਣਕਾਰ ਨਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ। ਭੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਵਾਣ ਭੂਤ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਅਪੇਖਾ ਬਹੁਤਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਵਿਦਿਤ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖ ਨੂੰ ਸੁਸਿਖਤ (Educated) ਬਨਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਾ ਹੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਕੌਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਇਹ ਦੂਖਿਤ ਜਾਂ ਅਲਪ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਘਨੀ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਮੁਬਾਜ਼ ਹੋਊ ਤੇ ਜਿਤਨੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਯ ਤਥਾ ਦੀਰਘ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋਊ ਉਤਨੀ ਹੀ ਘਨੀ ਲਾਭ ਇਸਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਹ ਢੇਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਧੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਵਰਨਣ ਬਰਨਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਾਂ ਇਹ ਪੁਰੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਪਣੀਆਂ ਮਹਾਂਨ ਤੋਂ ਮਹਾਂਨ ਸਕਦੀਆਂ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਰ ਹੋਣਾਂ ਭੀ ਸੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਜੇਹਾ ਲਾਭ ਵਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਅਲੱਖਤਾ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਝਾਵੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਜਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਉਮਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਏਸ ਅੱਖ ਦਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਆਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਰਵਾਲ ਭਰ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਸਿਰੋਮਣੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ! ਇਸਦੀ ਸੋਭਾ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੂਜੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਮਹਾਂ ਰਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੀ ਟਾਜ਼ਪਾਨੀ ਦੂਜੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਮੰਡਲ ਨਾਲੋਂ ਬੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕੰਨ ਮੰਡਲੀਕ ਸੰਗੀਤ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਜਿਤਨੇ ਧਰਤੀ ਮੰਡਲ ਤਥਾ ਆਸ ਪਾਸਲੇ ਘੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਥਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਉਤਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਥਾਂ ਦੀ ਵਾਜ ਹੀ ਤੇ ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸੁਨਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਤੇ ਜੋ ਆਸਮਾਨੀ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰੇਸਰਬਾ ਪੁਨੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਮਾਨੋ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਅਮੋਘ ਹਨ ਤੇ ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ ਦੀ ਅਲਾਪ ਭਾਂ ਸਮੂਲਚੀ ਹੀ ਇਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੰਧ ਕੀਕ ਹੈ। ਨਾਸ਼, ਜੀਭ, ਤਾਂਬਾ ਹੋਥ ਭੀ ਕੰਨ ਦੀ ਤਰਾਂ ਹੀ ਜਾਂ ਸੈਂਦ ਕੰਨ ਤੋਂ ਕਥ ਅਧਿਕ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬਸ ਇਕ ਅੱਖ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਸ (Space) ਭਰ ਵਿਚ

ਫਿਰ ਸ਼ਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਾਢੇ ਘੋਰੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੇ
ਕਿਨਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਆਨ ਦੀ ਆਨ ਵਿਚ ਉਲੰਘਨ ਕਰ
ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੰਬੀ ਮੀਲਾਂ ਦੂਰ ਉਚਿਆਂ ਸਤਾਰਿਆਂ
ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾ ਕੇ ਖਿਣ ਭਰ ਵਿਚ ਮੁੜ
ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਆਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ—ਐਸੀ ਇਹ ਅਨਥੱਕ
ਅੱਖ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਾਖ ਸੁੰਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਭਰਨੀ ਪਈ
ਕਿ “ਲੇਇਣ ਲੋਈ ਡਿਠ ਪਿਆਸ ਨ ਬੁਝੈ ਮੂਘਣੀ ॥
ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨ ਜਿਨੀਂ ਰਿਸੈਦੋਮਾ ਪਿਰੀ ॥”

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਡੋਕਦਿਆਂ
ਏਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬਸ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਕਰਕੇ ਕਿ
ਇਹ ਅਖੀਆਂ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤਕਦੀਆਂ ਤਕਦੀਆਂ
ਕਦਾਚਿਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਡੋਕਦੀਆਂ। ਐਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਲ ਹੈ
ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਿਖਤ ਬਨਾ ਲਵੇ (ਸਾਧ ਲਵੇ) ਤਾਂ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਤ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਤ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਰ ਜਾਣਾ ਕੀਹ
ਸੰਭਵ, ਇਹ ਸਰਬੋਤ ਦੂਪਾਂ ਅਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਸਾਖਜੀਤ
ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਵਰਸਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤਰਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ
ਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ (ਆਤਮ ਵਿਦਯਾ ਸਾਧਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਵਖਰੇ
ਨੇਤ੍ਰ, ਵਿਸ਼ਵ ਬਖਸ਼ ਮੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੋਈ
ਹੋਰ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਕਾਤ ਯਾਰੀ ਉਹ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਬੂਲ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਰੂਪ ਦਰਸਨ ਤੋਂ ਅਤਿਪ੍ਰਤ ਤੇ ਸਖਸਤ
ਪਾਪਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਨੂੰ ਮਾਪ
ਲੈਂਦਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਾਗ਼ ਅੱਖ ਦੀ ਪਾਰੀਵਾਰ
ਤੇ ਲਹਿਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਹੁ ਲਗੇ ਦਾਗ਼ ਸਮੇਂ (Time)

ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਬਿਵਰਾਨ
 ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਤ ਭਵਿੱਖਤ ਅਰ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀਆਂ
 ਘਟਨਾ ਪੁਰ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪਾ ਸਕਨਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਤ ਵਿਚ
 ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕਦੀ ਅਧੀ ਰਾਤ ਉਠਕੇ
 ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਨਿਘਾ ਨਹੀਂ ਪਸਾਰੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਜ਼ਤ
 ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸਤਾਰਿਆਂ ਦਾ “ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਮੂਹ” ਜਿਸ ਦੀ ਧਾਰਾ
 ਅਸਾਥੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਭੀ ਹੈ ਇਸ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।
 ਕਿੰਤੂ ਅਸਾਂ ਉਸ ਸੋਮੇ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਪੈਣ ਦਾ ਤਰੱਦਦ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਅਨੇ ਸੂਰਜ ਸੜ ਬਲ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹੋ ਗਏ ਅਰ
 ਆਦਮ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਨਾ ਸਮਾ ਗਜਰਿਆ ॥ ਤਾਂ
 ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੋਤ ਨਾਲ ਏਕਤਾ
 ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਮੁੜ ਅੱਜ ਸਤਾਰੇ ਬਨੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭੀ
 ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਣ ਨਾਲ ਰੁਖ ਪਿਛਾਹਾਂ ਵੱਲ
 ਮੋੜੀਏ ਤਾਂ ਮੌਜ ਸਕਣੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤੇ
 ਡੂੰਘੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਤਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ
 ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਦੋਸ਼ ਭੀ ਸੋਚੇ
 ਤਾਂ ਕਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਬੀਤ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਰਜ ਸੜ
 ਬਲ ਕੇ ਬੁਝ ਭੀ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਸਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਲਿਆ
 ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਰ ਉਸਦੇ ਮੰਡਲ ਦੇ
 ਬਾਸੀ (Dwellers) ਅਸਾਡੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਬਜ਼ਤ ਦੂਰ
 ਪਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਵਿਦਿਤ ਰਹੇ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਖ ਨੂੰ ਸਾਧ
 ਲਗਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਸਤਾਰ ਭਾਵੀ ਵਿਸ਼ਵੀ ਸਾਡੀ ਮੁਲ
 ਖੋ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਭੀ ਕਾਹੀ ਨਿਰਸੰਸ਼ੋ ਅਸੀਂ ਕਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਕਿ ਅਨਾਦਿ, ਅਨੰਤ ਕਾਲ (ਮਹਾਂ ਕਾਲ) ਦੀ ਅਵਿਨਾਸ਼ਿਤਾ (Eternity) ਤੋਂ ਕੀਹ ਮਤਲਬ ਹੈ।

ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖ ਵਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਰਬੱਤ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬਜਾਪ ਸਕਦਾ ਤੇ, ਸੋ ਜਦ ਇਉਂ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਵਾ ਕੁਝੋਂ ਨਾਂ ਓੜਾ ਹੀ ਉੱਚਾ ਸਤਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਰਾਮਤਾਂ *Miracles*) ਅਰੋਗਤਾ ਹਿਤ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਦਿਖਲਾਈਆਂ, ਓਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਰਦਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਅੰਨੇ ਨੂੰ ਓਨਾਂ ਦਾ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾਂ ਵਰਸ਼ਕਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਐਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ “ਜੀਅ ਦਾਨ” ਨਾਲੋਂ “ਨੇਤ੍ਰ ਦਾਨ” ਦਾ ਚਰਜਾ ਵਡਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਕ ਅੰਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇਕਨਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਕਰਾਮਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰਤਾ ਪੁਰ ਸੰਸਾ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੁਨਾਇਆ ਸੀ “ਕਿ ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਅੰਨੇ ਨੂੰ ਅਗੇ ਕਦੀ ਅੱਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ?” ਤਾਂ ਇਕ ਤਰਕੀ ਨੇ ਅਗੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਕੀਹ ਇਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਖੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਹੁਣ ਮਰੇਗਾ ਨਹੀਂ ?” ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਬਦਲ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ “ਹੇ ਭਾਈ ! ਅੱਜ ਅੰਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਜਾਣੀਆਂ ਬੜੀ ਅਚਰਜਤਾ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਬਾਰਣ ਹਨ ਤੇ ਤਰਕੀਆਂ ਦੀ ਤਰਕਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪਰ ਓੜਕ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਭੀ ਔਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ

(੩੮)

ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਣਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ ਨੇ ਅੱਖ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਛੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ “ਸੋ ਹਰਿ ਨੈਨ ਹੁਕੀ ਪੂਤਰੀ” ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਇਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਣ ਹਾਰੀ ਵਸਤੂ ਸੋ ਹੈ ਸੋ ਅੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਤੇ ਨਰਮ ਚਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਰਤੱਖ ਹੀ ਚਿਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮ ਵਰਦੀ ਪਾਲਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਵੱਲੋਂ ਖੁੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗਯਾਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮੁਲੋਂ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥

“ਅੰਧੇ ਚਿਹ ਨ ਆਖੋਅਨਿ ਜਿਨ ਮੁਖ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ ॥
ਅੰਧੇ ਹੋਈ ਨਾਨਕਾ ਜੇ ਖਸਮਹੁ ਘੁਬੇ ਜਾਹਿ” ॥

੨. ਕੰਨ

ਗਣਾਨ ਦੀ ਦੂਜੀ ਡਿਓਰੀ ਕੰਨ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਨਣ ਦਾ ਦੁਆਰ ਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਪਣਿਆਂ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਜਰੂਰੀ ੨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਦਾਅ ਐਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਬੂਲ ਨਿਘਾ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਬਨੈਂਟ ਆਦ ਦਾ ਹਲ ਅਸੀਂ ਮਲੂਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਧਾਰਣ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਗ੍ਰੇਬਲ ਦਾਰ ਸਿਲ ਸਿਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕੰਜਗਲੀ ਜਾ ਗਲੀਦਾਰ ਡਿਓਰੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਰਸਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਦਿਆਂ ਬੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਈਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਅੰਦਰ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਲਜਾਨ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਵਰਿੰਗ ਜ਼ੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਓਨਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਵਾ ਦਾਰ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਭ ਦੂਰ ਪੂਰਿਤ (Full of liquid) ਕਿਤੇ ੨ ਵੱਖ ਵੱਖੀ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਬੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕਪੜੇ ਦੇ ਪੜਦਿਆਂ ਤਰਾਂ ਕੋਮਲ ੨ ਖਿੱਲੀਆਂ ਚਿਛੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ (ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਢੀਲ ਜਾਂ ਖੋਜਰੀ ਪੁਰ ਚੌਥ ਭਾਬ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਚੋਟ ਲਗਨ ਸਾਰ ਓਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਲਿਫਟ ਵਾਝੀ) ਹਿਲੋਰ (Vibration) ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜਿਮਦਾਰੀ ਮਾਫ਼ੀਆ

ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕੰਬਨ ਲਗ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੜਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੀਆਂ ਸੂਖਮ
 ਹਡੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕੰਮ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਿੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਤਿਆਂ ਜਾਂ ਝਿੱਲੀਆਂ ਕਰਣ ਅਤੇ
 ਹਿਲੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਸ਼ਾਇਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅੰਦਰਲੀ ਜਗਾ ਪੂਰ ਬ੍ਰੀਕ ੨ ਧਾਗਿਆਂ
 ਦੀ ਕਤਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਰਵਜ (Nerves) ਅੰਗਦੇ
 ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਇਮਾਨ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤਕ ਜਿਥੇ ਤਕ ਕਿ ਬਰਾਟ
 ਜਾਂ ਕੰਪ ਦਾ ਬੰਗ ਪੈਂਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਐਉਂ ਪਸਰੀਆਂ
 ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੀਕੀ ਕਿ ਪਿਆਨੋ ਬਾਜੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਉਪ
 ਰਲੇ ਸਿਰੇ ਤੀਕ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਜਾਂ ਨਸਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ
 ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸੁਵਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਵਸ਼ਜ਼ ਹੀ ਨਾਸ
 ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੀਕੀ ਕਿ ਪਿਆਨੋ ਜਾਂ ਸਾਰੰਗੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ
 ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਜੋਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਕੰਨ ਦੇ ਬੂੜੇ ਨਿਰਣੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦੇ
 ਤਰੱਦਦ ਬਿਨਾਂ ਹਾਲ ਮੈਂ ਬੋਝੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਤਨਾਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ
 ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਖਾਤਰ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਥਮੇ ਹਰਕਤ ਵਿਚ
 ਝਿੰਨਾਂ ਝੀਜਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ
 ਠੋਸ ਮਾਦਾ (Solid) ਤੇ ਦੂਏ ਦ੍ਰਵਿਕ (Liquid)
 ਜਾਂ ਲੈਸ-ਹਵਾ।

ਠੋਸ ਮਾਦੇ ਤੋਂ ਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੱਲੀ
 ਵਰਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਨੋ ਅੰਦ ਵਿਚੋਂ ਬੁਲੰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੈ
 ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਰਣੇ ਦੇ ਡਿਕਨ ਮਾਰੇ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ